

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

ISSN 1857-7296

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

ГОДИНА 2

БРОЈ 2

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

За издавачот:

проф. д-р Илчо Јованов

Издавачки совет:

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Редакциски одбор:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Главен уредник:

проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска

Одговорни уредници:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски

Јазично уредување:

Даница Гавриловска-Атанасовска

Техничко уредување:

Славе Димитров
Благој Михов

Печати:

Печатница „Европа 92” - Кочани

Редакција и администрација:

Универзитет „Гоце Делчев” - Штип
Факултет за музичка уметност
бул „Крсте Мисирков” бб
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија

СОДРЖИНА

проф. д-р Илчо Јованов Улогата и значењето на оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија во одржувањето на сопствената музичка традиција	5
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска проф. д-р Аида Ислам Нови трендови во музичката култура кај младата популација во Скопје, Република Македонија	13
проф. д-р Томе Манчев Анализа на музичко дело	21
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска Присутноста, употребата и улогата на музичките инструменти во дел од оркестарското творештво на Томислав Зографски (1934- 2000)	33
Ивана Јанков Музичките изразни средства и нивните особености во делото „Пасакаља“ за еден херој од композиторот Томислав Зографски (1934-2000)	45
доц. м-р Гоце Гавриловски Темброт на народните музички инструменти во делото трета симфонија „Рустика“ оп. 58 на композиторот Властимир Николовски (1925-2001)	55
м-р Тихомир Јовиќ Полифонијата во македонското музичко творештво	69
м-р Невенка Трајкова Синтеза на додекафонија и модалност: тенденции во камерното творештво на Гоце Гавриловски концептот на делото „Circle“	79
проф. д-р Милица Шкариќ Параметри за составување тестови за мерење на музички постигнувања	91
м-р Ленче Насев Педагошката пракса во едукативниот процес на идните наставници по музичко образование	99
проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева Влијанието на организираниот педагошки процес врз музикалноста и општиот развој на детето	105

доц. Антонијо Китановски Проблемот со креативноста	121
доц. м-р Александар Трајковски Слушањето музика во рамките на музичката настава во средните општообразовни училишта во Република Македонија	125
м-р Христо Стојаноски Инструменталната пијано техника на Оливие Месиан употребена во циклусот „Дваесет погледи кон детето Исус“	133
м-р Славчо Величков Улогата на наставникот во развојот на афинитетот на децата кон пијаното како инструмент	141
проф. д-р Родна Величковска Презентирање на русалиските игри на фестивалите во Република Македонија и надвор од неа	145
доц. м-р Владимир Јаневски Пишаните и визуелни извори за традиционалните игри во крајот на XIX и почетокот на XX век	151
доц. м-р Горанчо Ангелов Музичкиот инструмент гајда и нејзините тонски карактеристики	159
м-р Тимко Чичаковски Последниот беровски чалгација	171
Благица Илиќ Класификациски систем на традиционалните игри во делото на Љубица и Даница Јанковиќ	183

793.31(497.7)

Благица ИЛИЌ

КЛАСИФИКАЦИСКИ СИСТЕМ НА ТРАДИЦИОНАЛНИТЕ ИГРИ ВО ДЕЛОТО НА ЛЈУБИЦА И ДАНИЦА ЈАНКОВИЌ

Интересот за темата што следи се јави како резултат на големата научна вредност на делата на Јанковиќ, како и потребата нивниот емпириски материјал да биде анализиран според одредени етнокорееолошко-антрополошки параметри.

Како основа на кореолошката класификација што следи, го користев издадениот етнографски и етнокорееолошки материјал од одредени предели на Македонија, поточно 89 традиционални игри во третата книга „Народни игри“, издадена во Белград, 1939 година.

Во оваа книга се собрани традиционални игри од етничките предели Долни Полог, Горни Полог, Жеглигово и Средорек, Скопска Црна Гора и Скопска Блатија, како и традиционалните игри од градската култура на Скопје, Тетово, Гостивар и Куманово (Јанковиќ, 1939: 8-288).

Целта на истражувањето е да се утврди колку регистрираните традиционални игри и нивното расчленување на неколку структурни елементи ќе влијае кон подобрување на етнокорееолошки сознанија и нивна примена во наставната пракса.

Потребата од нови научни сознанија во XXI век за состојбата на македонската традиционална игра забележана од Јанковиќ, го наметна и обидот од создавање класификациски систем на игрите кој е предмет на анализа во овој труд. Анализата ќе се одвива во две фази. Во првата фаза ќе се изработи примарен табеларен приказ во кој ќе се категоризираат сите 89 традиционални игри со нивните карактеристични антропо-етнокорееолошки и музички карактеристики, врз основа на кои ќе можат да се направат понатамошни научни анализи и да се изведат нови научни закониности. Ќе прикажеме пример од главниот табеларен приказ.

Пример

Примарен табеларен приказ на традиционални игри во третата книга „Народни игри“ од Љубица и Даница Јанковиќ

Име на оро / игра	Место/ село/град/ предел	Ритам	Кореолошко-антрополошки карактеристики: пол /облик/форма /образец / инструмент/ реквизит
1. Вардарка	Скопје и околина/ Тетово/ градска игра	5/8; 3/4	Машка игра/ороводна песна/мирно играње од бавно кон брзо темпо/ марами во раце
2. Ценини ќерки	Скопје/Тетово/ градска игра	4/8	Женска и./мимичка со пеење/ затворен круг/ за раце/ слободно пуштени раце
3. Бел' божо	Скопје/Тетово/ градска игра	7/8+4/8	Женска, свадбена и. /амам/ пупчест, затворен круг свртени со грб кон центар/ свиени во лакти

Во втората фаза ќе следи обработка на податоците кои ги класифициравме и категоризиравме во примарната табела, со цел да се добие подобра прегледност на материјалот и врз основа на тоа да се утврдат одредени законитости, влијанија и сл. Истите ќе бидат систематизирани и анализирани според одредени параметри:

1. **Називите на игрите и нивни поткатегории,**
2. **Антрополошко-кореолошки карактеристики на игрите со поткатегории,**
3. **Функцијата на традиционалната игра.**

➤ Според првата категорија **назив на традиционалните игри** создадовме неколку поткатегории во кои ги добивме следниве резултати:

Називи на традиционални игри кои укажуваат територијална припадност според географска одредница

1. Вардарка	9. Дебарска
2. Старо врањско	10. Карши, каршија тетовско
3. Корча	11. Карши, каршија гостиварски
4. Овчеполка	12. Зејбек тетовски
5. Женско врањско	13. Зејбек гостиварски
6. Малешка	14. Прешовско оро арбанаско
7. Тетовска калачојна	15. Козјачко селско
8. Тетовка	16. Клисурка

Називи кои укажуваат етничка припадност

1. Старо врањско	6. Дебарска
2. Овчеполка	7. Прешовско оро арбанаско
3. Женско врањско	8. Шопска
4. Малешка	9. Козјачко селско
5. Циганско старо крстено	10. Госка

Називи кои ја покажуваат половата припадност или доминантност на учесниците во игрите

1. Женско врањско
2. Ситно оро женско

Називи кои се јавуваат како остаток на ороводна песна

1. Ценини ќерки	16. Стани попадијо	30. Тргај си оро, Бојано
2. Бел Божо	17. Еј, с' лнченце	31. Пошол, Павле
3. Лено на големо	18. Бела Јана	32. Стојно, Стојно
4. Ангелино, белолико момиче	19. Ѓурѓана ми болна лега	33. Заспала ми царица, Милица
5. Ела, Ленче	20. Девојче бело	34. Ој, девојиња
6. Пошла Мара	21. Учјај ме мајко	35. Не дрем, Недо
7. Го пратиле дедо	22. Бог да бие убие	36. Посејала, Ратка
8. Чичум шеро	23. Покрај, Като	37. Ожени се, зароби се
9. Гиздаво момиче	24. Кинисал, Стојан	38. Жаба пепелава
10. Калеш Јана	25. Изникнало, конопниче	39. Венче, Здравче
11. Цоне, моме	26. Врбо, врбичице	40. Црпи вода, Јано
12. Николо, гајле големо	27. Китуше, Митуше	41. Идам, не идам
13. По Морава ретко цвеќе	28. Сечи моме	42. Жени се Лазо
14. Ој ти Кате, суво злате	29. На Струга дуќан	43. Запали се Шар Планина
15. Море Јане, загор Јане		

Називи кои укажуваат на антрополошка форма на движење на играта

1. Змиино оро – два спротивни танци кои се разменуваат
2. Лака лиса - дијалектолошка форма од зборот леса
3. Длга лиса или тешка лиса – дијалектолошка форма од зборот леса

Називи кои укажуваат одреден социјален статус на играчите

1. Куме, сваќе	2. Војвода
3. Сваќе, скаќераќе	4. Ој, девојчиња

Назив кој укажува на стопанска активност

1. Бостанциско

Називи кои ја покажуваат структурата на играчкиот образец во играта

1. Циганско старо крстено	7. Поступано
2. Ситно оро женско	8. Потрчано
3. Старско оро селско	9. Дълга лиса / тешка лиса
4. Ткаеница	10. Рамно тешко
5. Права	11. Рамно
6. Лака лиса	

Називи на традиционални игри од турско или друго потекло

1. Чичум шеро	6. Далороси
2. Џамбаскиња	7. Олан, олан
3. Адан али	8. Масуричко
4. Зејбек оро тетовско	9. Јилдиз даги
5. Зејбек оро гостиварско	10. Адана

Според **антрополошко-кореолошките карактеристики** на традиционалните игри со нивни поткатегории:

➤ Според **обликот** на играта забележавме неколку варијанти:

▪ игри во отворен круг (најголем број се со верижна, танцевидна форма - 67 игри),

▪ игри во затворен круг (12 игри се во затворен круг). Ќе ги наведеме вторите:

1. Ценини ќерки - Скопје - Тетово	женска, мимичка игра со пеене
2. Бел Божо – Скопје - Тетово	женска свадбена игра
3. Лено на големо - Скопје	женска свадбена игра
4. Ела Ленче – Скопје,	женска свадбена игра (затворен и отворен круг)
5. Стани попадијо – Тетово,	женска свадбена игра
6. Тетовска калачојна – Тетово,	женска игра
7. Еј, слнченце – Тетово,	женска игра
8. Девојче бело – Тетово, Скопје,	женска игра (се сретнува и како женско тешко)
9. Куме, сваќе – Тетово,	детска игра
10. Карши, каршија тетовско – Тетово,	машка игра
11. Карши, каршија гостиварско – Гостивар,	женска паровна игра
12. Зејбек гостиварски - Гостивар,	женска индивидуална, соло игра

➤ Според **половата припадност** или **доминантност** на учесниците во играта, истите може да се поделат на:

• Машки игри

Сестрите Јанковиќ во своите собрани материјали забележуваат полова поделба на игрите на машки и женски игри, но со подлабока теренска етнокорееолошка анализа се потврдува податокот дека на отворените собори во играта имал потреба и можел да учествува секој физички здрав и способен играч. Овие јавни собори претставуваат предизвик за докажување на играчки способности, како критериум за прифатеност од селската заедница.

Јанковиќ забележуваат машки игри, но притоа за секоја игра не е појаснета позицијата и активноста на жените, кои според искуствата на теренот го потврдуваат податокот дека и машките игри биле изведувани од женската популација, со видливи разлики во изведбата на играчките обрасци.

Каде што завршувал машкиот танец, жените се фаќале според социјалниот статус и ги следеле мажите во играта, притоа играјќи го основниот играчки образец, а при технички и физички посложените играчки обрасци, како вртешките, клековите, скоковите, едноставно стоеле или ја менувале тежината на нозете, правејќи едноставни украси (Јаневски, 2010 : 29-30).

Ќе ги наведеме следните игри назначени како машки игри:

1. Вардарка (Скопје)	Машка игра со марами во раце како реквизити
2. Овчеполка (Скопје/ Тетово)	Машка игра - држење за раце
3. Чичум, шеро (Скопје – Топаана)	Машка игра за раце или за рамо
4. Кинисал, Стојан (Тетово)	Машка игра од типот на <i>Тешкото</i>
5. Масуричко (Куманово, Скопје, Врање)	Старо машко оро
6. Адана (Скопска Црна Гора)	Машка игра и држење под пазуви со вкрстени раце
7. Баба, Ѓурѓа (Скопска Ц. Гора)	Машка игра

• Женски игри

Најголем број од оваа категорија игри припаѓаат на играчката традиција на градските средини (Скопје, Тетово, Гостивар и една игра забележана во Куманово). Во овие средини во периодот на XVIII и XIX век, дел од секојдневната но и обредната пракса била посетата на турски

амами или народни бањи со издвоен машки и женски простор или посебни амами.

За време на свадбениот циклус, невестата била носена во амамите во придружба на најблиските другарки или нејзини женски роднини, кои при нејзиното обредно капење како неизоставен дел изведувале и игри во затворен круг. Невестата била поставена во центарот на играта.

Јанковиќ имаат забележано вкупно 16 вакви игри кои се посебно карактеристични поради неколку сегменти:

- индивидуалната антрополошка игра на учесничките во кружен облик од затворена форма со застапеност на турско - ориентални елементи. Овие влијанија се отсликуваат преку:
- индивидуалната или паровната игра со промена на местата при играта, невообичаена за македонската и пошироко за јужно словенската орска традиција (турскиот назив за играта *кариши*, *каришија* со паровно разменување на две девојки додека останатите се движат кружно, кон десно, една позади друга, се сретнува и под терминот *пуштена*), (Зечевич 1983 : 47);
- поставеноста на десната дланка под очите, а левата на колковите и нивна наизменична промена;
- играчки обрасци при чие изведување се придвижуваат колковите со умерено наизменично подигнување;
- користење реквизити во рацете, како на пример марами; игри придружувани со пеење и мимички елементи, како плескање со раце или удари со прстите и на тој начин создавање музичка придружба. Невообичаена е и антрополошката позиција на учесничките во играта, свртени со грб кон центарот на играта во кој се наоѓа невестата и на тој начин ја изведуваат играта. Податоци за улогата и движењата на невестата во тие услови на игра, од страна на Јанковиќ не се забележани.

Преовладуваат 4/8; 3/4; 5/4; 9/4; 11/8; нерамноделни ритмички структури како влијание на ориенталната музичка култура.

1.	Ценини ќерќи	Скопје / Тетово / градска игра	Со мимички елементи и пееше
2.	Бел, Божо	Скопје/ Тетово/ градска игра	Свадбена во амам /индивидуална игра на учесничките
3.	Лено на големо	Скопје/ градска игра	Свадбена во амам/ индивидуална игра
4.	Ела, Ленче	Скопје/ градска игра	Свадбена во амам/ и.и
5.	Змиино оро	Скопје/ градска игра	Девојки во два танца
6.	Џамбаскиња	Скопје	Во постар период била женска игра
7.	Гиздаво момиче	Тетово	Индивидуална игра
8.	Ситно оро, женско	Тетово	Идивидуална игра
9.	Калеш, Јана	Тетово	Ороводна / инди. игра
10.	Стани попадијо	Тетово	Свадбена/ инди. игра
11.	Тетовска калачојна	Тетово	Индивидуална игра
12.	Еј, слнченце	Тетово/ Скопје	Инди. и паровна игра
13.	Бела, Јана	Тетово	Девојчинска игра
14.	Девојче, бело	Тетово, Скопје	Индивидуална игра
15.	Куме, сваќе	Тетово	Детска игра
16.	Карши, каршија, гостиварско	Гостивар	Паровна игра
17.	Зејбек, гостиварски	Гостивар	Индивидуална игра
18.	Стојно, Стојно	Куманово	Држење за раце

Мешани игри

Најголем број се игри изведувани со мешана полова структура, за кои е потребно антрополошко појаснување на поимот мешана структура. Патријархалниот начин на живот го креира и колективниот менталитет со поголема затвореност во повеќе сегменти на човечкото изразување. Социјалните норми и закони биле строго почитувани и спроведувани и во духовната култура, поточно во играта.

На тој начин во македонската играчка традиција може да се забележи мешана структура во играта, но со јасна социјално - статусна и полова поделеност на засебни танци. Во десната половина се оформил и континуирано се изведувал машкиот танец, а во левата половина, следејќи го машкиот се формирал женскиот танец. Оваа полова структура е забележана во делото на Јанковиќ, кое е предмет на овој труд.

Ќе ги наведеме следниве игри:

1.	Анѓелино, белолико момиче (Скопје и околината)	Свадбена и соборска игра во отворен круг
2.	Пошла Мара (Скопје)	Соборска, ороводна игра
3.	Старо врањско (Скопје-Топаана)	Мажи за појас, жени за рака
4.	Женско врањско (Скопје – Топаана)	Мажи за појас, жени за раце
5.	Малешка (Скопје – Топаана)	Мажи за појас, жени се држат за појас
6.	Циганско, старо крстено (Ск.Топаана)	Мажи за појас, жени за раце
7.	Бостанциско (Скопје – Топаана)	Мажи за појас, жени за појас
8.	Ѓурѓана ми болна, лега (Тетово)	Мешана игра со мирно играње
9.	Бог да бие, убие (Тетово)	Мажи за рака, жени за рака
10.	Карши, каршија, тетовско (Тетово)	Мажи индивидуално играње, а жени за раце
11.	Старско оро селско (с. Лешок, Тетово)	Нема игра/ мажи играат со набивање, а жени со удар на накит
12.	Тргај си оро, Бојано (Долен Полог)	Свадбена и соборска игра
13.	Сваќе, скаќераќе (Гостивар)	Мешана игра во засебни танци
14.	Прешовско оро арбанаско (Куманово, Прешево) слично со Олан, олан	Постара форма машка игра, а како понова форма е мешана игра и држење за појас
15.	Јилдиз, даги (Куманово)	Мешана турска игра Турци за рамо / Арнаути за појас
16.	Не дрем, Недо (Куманово)	Стара форма засебно оро, а нова форма е мешано (2-3 девојки па 2-3 мажи)
17.	Заспала ми царица, Милица (Куманово)	Исто како <i>не дрем, Недо</i>
18.	Козјачко, селско (Козјак)	Мешана, селска, шопска игра
19.	Посејала, Ратка (Куманово, Бујановец)	Мешана игра
20.	Ожени се, зароби се (Бујановец)	Мешана игра со присуство на повеќе жени
21.	Венче, здравче (Бујановец)	Држење за раце или за појас
22.	Цоне, моме (Бујановец)	Држење за раце

23.	Потрчано (Скопска Црна Гора)	
24.	Рамно	

Од собраниот епириски материјал на сестрите Јанковиќ, предмет на истражување не биле игрите на помладата генерација. Единствено играта **Куме сваќе** во градот Тетово, во времето кога е забележана била изведувана од страна на девојчиња, во затворен круг со парен број учеснички. Во науката е познато дека децата преку нивната активна, детска игра, претставуваат зачувувачи на многу елементи од традицијата, а според ова се смета дека тие ја наследиле и задржале во извесна структура и играта **Куме, сваќе** која според одредени елементи се вбројува во обредната практика (В.Кличкова, 1957 : 45).

Уште една игра забележана како **Змиино оро** во Скопје се сретнува како изразено девојчинска игра која се изведувала во два спротивни танци преку индивидуално играње. Играта **Бела Јана**, забележана во Тетово е изведувана од девојки, а Јанковиќ ја имаат забележано и како **Сараевка** (Јанковиќ, 1957: 47).

➤ Игрите според нивната **функција**

Познато е дека традиционалната игра е променлива категорија во чиј развоен процес таа постојано се менува. Овие промени некогаш се сосема мали или незабележителни, каков што е примерот со некои обреди, во кои играта е главна содржина. Функцијата на играта останува иста, додека нејзината структура се менува и развива (О.Васиќ, 2005:11).

Според понудените податоци од материјалот, можеме да издвоиме две главни функции на игрите:

• **Обредна функција на традиционалните игри**

Групирањето на игрите во оваа категорија го направивме според одредени параметри:

- обредната намена на игрите (да го означи почетокот или крајот на одредена обредна активност),
- пригодите за играње (свадбен период, слава, големи празници),
- според личноста која ја изведува играта (кум, невеста, свекрва),
- според обликот на играта (затворен или отворен круг).

Игри кои според овие параметри се забележани во материјалот на Јанковиќ се следните:

Ценини ќерки	Скопје /Тетово	Женска/ мимички елементи / затворен круг
Бел, Божо	Скопје/Тетово	Женска/ свадбена /затворен круг
Лено на големо	Скопје	Свадбена/ затворен круг
Ангелино,белолико момиче	Скопје и околина	Свадбена и соборска / мирно играње во отворен круг
Ела, Ленче	Скопје	Женска/свадбена/затворен круг
Змиино оро	Скопје	Девојки / два танца
Стани попадијо	Тетово	Женска/ свадбена/ затворен круг
Куме, сваќе	Тетово	Женска детска игра/ затворен круг /парен број учесници
Изникнало конопљиче	Лешок- Тетово	За Поклади/ машка/ отворен круг/ комбинација на немо играње и пееење
Старско оро селско	Лешок, Тетово	Мешано, засебни танци/нема игра
Тргај си оро, Бојано	Долни Полог	Свадбена и соборска игра/засебни танци
Не дрем, Недо	Канарево- Куманово	Комбинација на нема игра со пееење/ жените се држат за саја и за чадор
Заспала ми царица, Милица	Никуљане, Куманово	Држење исто како <i>не дрем, Недо</i>
Старовремско оро	Ристовец	Свадбено и соборско/ тип на <i>лесното</i> или кај народот познато како <i>тешкото</i>
Николо, гајле големо	Ристовец	Слава, Велигден, свадба/ наизменично со дудук и со пееење
По Морава ретко цвеќе	Ристовец	Образец и прилики за играње, исто како <i>Николо, гајле големо</i>
Рамно	Ск.Блатија и Ск. Ц. Гора	Свадбено, кумово и последно соборско оро

• Соборска функција на традиционалните игри

Останатите 72 игри според податоците добиени од емпирискиот материјал, можеме да ги групираме во соборски игри чија функција е наменета за пошироката селска заедница. Според намената не се строго врзани за одреден обред, а според пригодите за играње се забележуваат на вообичаените неделни собори или по повод некој празник, со неограничен

број учесници, најчесто придружувани со пеење или со инструменти или во нивна комбинација. Според обликот на играта, односно визуелната претстава за истата, најчесто се изведуваат во отворен круг.

Користена литература

- Васиќ, О. (2005). *Етнокореологија - Сеќање*, Београд.
- Јанковиќ, Љ. и Д. (1939). *Народне игре*, књига III, Београд.
- Јанковиќ, Љ. и Д. (1957). *Прилог проучавању остатка орских обредних игара у Југославији*, Београд, Научно дело, САНУ.
- Јаневски, В. (2010). *Етнoлошки и етнокореолошки карактеристики на македонските традиционални народни ора – по избрани примери*, Скопје, магистерска работа, Институт за етнологија и антропологија.
- Кличкова, В. (1957), Велигденските обичаи во Порече, Скопје, *Гласник на музејско- конзерваторско друштво на Н.Р. Македонија*.
- Зечевиќ, С. (1983). *Српске народне игре, порекло и развој*, Београд Етнографски Музеј Београд.